

Dotazy k novele zákona o SPOD

VEŘEJNÝ PORUČNÍK

1. Dle ustanovení § 929 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, vykonává poručenství orgán sociálně-právní ochrany dětí jako veřejný poručník a to až do doby, kdy soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce. Obdobně formuluje poručenství i ustanovení § 17 novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon SPOD). Dosud jsme tento pojem chápali výhradně v intencích citovaného, tj. v situaci, kdy se řeší otázka nástupného poručenství. Z dosavadních diskusí ohledně novely zákona SPOD dovozujeme, že tento pojem lze chápat také tak, že veřejný poručník nastupuje i v situaci, kdy rodiče nejsou schopni krátkodobě vykonávat svou funkci (např. hospitalizace, kóma, vliv alkoholu, druhý rodič ve velké vzdálenosti od místa bydliště dítěte)? Může tedy obec s rozšířenou působností v roli takového veřejného poručníka uzavřít smlouvu s pobytovým zařízením pro děti? Prakticky by se tak jednalo o nahrazení současné žádosti o umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP). Vykládáme si to takto správně?

Ano, je to přesně tak, jak je v dotazu popsáno. Otázka vzniku i zániku veřejného poručenství (resp. veřejného zákonného zastoupení) orgánu sociálně-právní ochrany dětí není však nová. Do konce roku 2013 platilo podle § 17 písm. b) zákona o soc.-práv. ochraně dětí, že *obecní úřad obce s rozšířenou působností činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení v době, kdy není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce*, čili i v dané době tu existovalo zákonné zastoupení orgánem sociálně-právní ochrany dětí vznikající na základě objektivní skutečnosti, nikoli nutně vždy na základě rozhodnutí soudu (obdobně pak § 79 odst. 4 býv. zákona o rodině ve znění účinném do 31. 12. 2013). Avšak je pravda, že i základní důvod vzniku poručenství byl do r. 2013 vymezen spíše důvody formálními (s výjimkou smrti rodičů), když podle § 78 býv. zákona o rodině ve znění účinném do 31. 12. 2013 platilo, že „jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka“. Tato ustanovení proto byla v praxi využívána minimálně. Vedle toho pak býv. zákon o rodině výslovně upravoval zánik poručenství pouze ve formě rozhodnutí soudu o zproštění nebo odvolání poručníka, tedy obdobně formálně, jako jeho vznik.

Od 1. 1. 2014 je výchozí občanskoprávní úprava i navazující ust. § 17 písm. b) zákona o soc.-práv. ochraně dětí formulována a především samotná občanskoprávní úprava jinak a výstižněji a zejména výrazně pro běžnou praxi vhodněji. Ust. § 17 písm. b) je pouze kompetenční normou, když se stanoví, že poručenství jako veřejný poručník vykonává do doby, kdy soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce (a nebo než důvody pro jmenování poručníka zaniknou) obecní úřad obce s rozšířenou působností a nikoli jiný orgán sociálně-právní ochrany. Důvody vzniku a trvání veřejného poručenství ze zákona však zákon o soc.-práv. ochraně dětí neupravuje, ty vyplývají z občanského zákoníku. Z § 928 ve spojení s § 927 odst. 1, 2 obč. zák. vyplývá, že orgán sociálně-právní ochrany dětí vykonává veřejné poručenství ze zákona (tj. nikoli z rozhodnutí soudu), „není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu“, tzn. nejen v případě, kdy tu není žádný z rodičů, ale i v případě, kdy tu sice rodiče nebo alespoň jeden z nich je, ale nejsou nebo není schopen z objektivních důvodů vůči svému dítěti rodičovskou odpovědnost vykonávat. Jedná se tedy především o hypotézu skutkové podstaty na rozdíl od býv. formalistické úpravy zákona o rodině postavenou na materiálních důvodech vzniku poručenství, kdy formální důvod jeho vzniku – totiž soudní rozhodnutí dotýkající se rodičovské odpovědnosti, představuje jen omezený počet případů jeho vzniku. Rozsah oprávnění veřejného poručníka, jehož poručenství vzniká ze zákona, není již omezen jako do r. 2013 na „neodkladné úkony“, ale platí i zde, že „poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost“. Zánik poručenství včetně veřejného není současně v zákonném textu již omezen pouze na výslovné případy zproštění poručenství nebo odvolání poručníka soudem jako tomu bylo v býv. zákoně o rodině, ale na prvním místě poručenství podle § 935 odst. 1 věta první zaniká opět na základě objektivní právní skutečnosti, totiž „nabude-li alespoň jeden z rodičů poručenství rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat“. Případy trvání veřejného poručenství se tak mohou omezovat na hodiny či pouhé dny. Což platí právě v situacích, *kdy rodiče nejsou schopni krátkodobě vykonávat rodičovskou odpovědnost (např. hospitalizace, kóma, vliv*

alkoholu, druhý rodič ve velké vzdálenosti od místa bydliště dítěte). Po dobu trvání takových zásadních překážek OSPOD jako veřejný poručník „má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič“, čili je může zastoupit o při právních jednáních, k nimž není právně způsobilé ve smyslu ust. § 892 odst. 1 ve spojení s § 31 obč. zák., tedy i při uzavírání smlouvy o poskytování ochrany a pomoci ve ZDVOP. Jak bylo uvedeno, tato úprava platí v uvedeném rozsahu již od r. 2014, a jde-li o „neodkladné úkony v zájmu dítěte“ platila v omezenějším rozsahu případů i před rokem 2014, stávající úprava ZDVOP a tzv. umístění „na žádost OSPOD“ ji ovšem nereflektovala, resp. byla s ní v určitém obsahovém rozporu. Nová úprava uzavírání smluv o poskytování ochrany a pomoci ve ZDVOP tedy především představuje harmonizaci této úpravy s obecnou úpravou občanského zákoníku, k níž mělo patrně dojít nejpozději již od r. 2014 (ostatně v řadě případů je tak úprava ZDVOP po nabytí účinnosti občanského zákoníku vykládána již i za platné právní úpravy ZDVOP).

2. Na jak dlouho může být pak smlouva o umístění dítěte do ZDVOP ze strany obce s rozšířenou působností (orgán sociálně-právní ochrany dětí – dále jen SPOD) uzavírána? Může to být v krajních situacích i na 3 měsíce?

V případě, že tu je předklad, že důvody pro poskytování ochrany a pomoci dítěti ve ZDVOP, vymezené v ust. § 42 odst. 1, které jsou současně podmíněny důvodem, že tu není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, může být smlouva uzavřena na nejvýše přípustnou dobu 3 měsíců. V případě však, kdy důvody pro veřejné poručení pominou (nabude-li alespoň jeden z rodičů poručence rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat), může samozřejmě tento rodič smlouvu o poskytování ochrany a pomoci i bez souhlasu býv. veřejného poručníka ukončit, neboť veřejné poručení zaniklo ze zákona, veřejný poručník dítě nadále nezastupuje (a zpravidla i odpadl důvod pro poskytování ochrany a pomoci podle § 42 odst. 1).

3. V těchto případech, kdy uzavře smlouvu na určitou dobu se ZDVOP přímo OSPOD jakožto veřejný poručník, může smlouvu vypovědět rodič a bez souhlasu/vyrozumění OSPOD dítě převzít do své péče? Kdo posoudí a následně bude zodpovědný za vyhodnocení, jestli je rodič schopen vykonávat rodičovskou odpovědnost a zařízení tak může dítě propustit zpět do jeho péče?

Viz odpovědi na předchozí dotazy. Okamžik zániku poručení ze zákona občanský zákoník nepodmiňuje žádným rozhodnutím jakéhokoli orgánu, ale pouze tím, že nastane právní skutečnost, že alespoň jeden z rodičů poručence nabude rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat. Proti vůli takového rodiče nelze dítě ve ZDVOP zadržet. Platí i podle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, že „každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života“ a zejména podle čl. 32 odst. 4 věta druhá též Listiny, že „práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona“. Pokud by orgán sociálně-právní ochrany dětí v jehož obvodu je ZDVOP a v němž se dítě nachází, měl po sjednání přijetí dítěte do ZDVOP za to, že se dítě „ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo narušen“, tedy především, že je ohrožen důležitý zájem dítěte tím, že by tu mohla být snaha o jeho převzetí do zcela nepřijatelného prostředí, bude podávat návrh na předběžnou úpravu jeho poměrů podle § 16 odst. 1 zákona o soc.-práv. ochraně dětí, a to patrně již v bezprostřední následnosti po umístění dítěte ve ZDVOP na základě smlouvy uzavírané jím jako veřejným poručníkem, a soud se následně postará o jeho výkon. Popřípadě orgán sociálně-právní ochrany uvedený návrh podá bezodkladně po té, kdy se o naplnění uvedených podmínek dozví později.

4. Bude smlouva s veřejným poručníkem mít stejnou podobu jako když ji uzavře dítě nebo rodič se ZDVOP?

V zásadě ano. Resp. bude mít stejnou podobu, jako smlouva, která je uzavírána s dítětem, které je již s ohledem na ust. § 31 občanského zákoníku způsobilé ji samo uzavřít, avšak je nadále nezaopatřeným dítětem ve smyslu zákona o státní sociální podpoře, srov. § 2a písm. d) zákona o soc.-práv. ochraně dětí ve znění účinném od 1. 1. 2022. Veřejný poručník nemá vyživovací povinnost a nezaopatřené dítě není schopno se zaopatřovat samo, proto v obou těchto variantách bude smlouva o poskytování ochrany a pomoci ve ZDVOP uzavírána bez ujednání o stanovení úhrady, srov. § 42a

odst. 1 písm. d) část věty za středníkem zákona o soc.-práv. ochraně dětí ve znění účinném od 1. 1. 2022, neboť v obou těchto případech, stejně jako v případě, kdy dítě do zařízení umísťuje rozhodnutím soud, bude uzavírána samostatná smlouva o úhradě podle § 42b odst. 2 a 3 s rodiči dítěte nebo rodičem, kterému bylo dítě svěřeno rozhodnutím soudu do péče, s jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, popřípadě jinou fyzickou osobou povinnou výživou dítěte.

5. Jak má být ve smlouvě ošetřena doba, na kterou je tato uzavírána, zda lze ohraničit pouze konkrétním datem nebo i situací/úkonem (např. než péči o dítě převezme jiný příbuzný, než skončí hospitalizace rodiče)?

Smlouva nemůže být nikdy uzavřena na dobu delší tří měsíců. Na dobu kratší však uzavřena být může. Zejména má být uzavřena na dobu kratší, pokud je pravděpodobné, že důvod pro poskytování ochrany a pomoci, vymezený v ust. § 42 odst. 1 pomine dříve. Doba trvání závazku ve smlouvě lze v takovém případě samozřejmě sjednat jak konkrétním dnem, je-li předem znám nebo alespoň pravděpodobný, nebo okamžikem, o němž víme, že nastane, ale nevíme přesně kdy. Jedná se tu o rozvazovací podmínku, neboť v důsledku jejího splnění dojde k rozvázání závazku ze smlouvy o poskytování ochrany a pomoci. Podle § 548 odst. 2 věta druhá obč. zák. „podmínka je rozvazovací, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pomínou“. Podle § 550 věta druhá obč. zák. „omezí-li se účinnost právního jednání konečnou dobou, použijí se obdobně § 548 a 549 o rozvazovací podmínce.“

SPISOVÁ DOKUMENTACE

- 1. Jaký bude rozdíl v obsahu spisové dokumentace o dítěti vedené dle § 6 zákona SPOD a v případě ustanovení OSPOD kolizním opatrovníkem (obsah mnohdy nelze odlišit)**
- 2. Upozorňujeme na fakt, že počítačové programy, které mají OSPOD k dispozici, neumožňují v elektronické evidenci na 1 rodné číslo založit 2 spisové dokumentace.**
- 3. Bude se rozdělení spisové dokumentace týkat nově založených spisů nebo bude potřeba rozdělit stávající?**
- 4. V případě nahlížení do spisové dokumentace, kdy podle stávajících výkladů nelze nahlížet do spisové dokumentace v rámci kolizního opatrovnictví, bude v tomto změna?**
- 5. Ve které části spisové dokumentace budou vloženy souhlasy dle nového ustanovení § 16b zákona SPOD? Do složky se správním řízením nebo vloženy do spisové dokumentace Om?**
- 6. Je v návaznosti na novelu zákona SPOD plánována i změna směrnice o vedení spisové dokumentace?**

K dotazům ke spisové dokumentaci odkazujeme na souhrnnou informaci ze dne 29.11.

DOMOVY PRO OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM (dále jen DOZP)

- 1. V novele zákona SPOD, resp. v související novele zákona č. 108/2006, Sb. o sociálních službách je v ustanovení § 91 odst. 8 uvedeno, že k poskytování služby DOZP na základě smlouvy dětem do 15 let věku se vyžaduje souhlas OSPOD. Dále však není uvedeno, zda OSPOD vydává souhlas i pokud smlouvu uzavře dítě starší 15-ti let. Přičemž při umístění do ZDVOP není věková hranice nijak omezena? Jak tedy v tomto případě postupovat u dětí starších 15 let?**

V případě smlouvy o poskytování sociální služby v DOZP osobě starší 15 let se souhlas orgánu sociálně-právní ochrany dětí nevyžaduje. Postup podle § 16b zákona o soc.-práv. ochraně dětí se tedy na osoby starší 15 let v DOZP neuplatní, nevztahuje se na ně osobní působnost tohoto ustanovení. Z hlediska postupu poskytovatele sociálních služeb bude záležet na skutečnosti, zda je klient starší 15 let zaopatřený či nezaopatřený. Podle § 48 odst. 3 zákona o sociálních službách se nezaopatřeným dětem v DOZP totiž kromě péče, ubytování a stravy dále „poskytuje osobní vybavení, drobné předměty běžné osobní potřeby a některé služby s přihlédnutím k jejich potřebám. Osobním vybavením se rozumí prádlo, šatstvo a obuv“, tedy rovněž ošacení. V takovém případě splňuje ve

vztahu k nezaopatřeným dětem DOZP definici „ústavního zařízení“ podle ust. § 2a písm. e) a f) zákona o soc.-práv. ochraně dětí ve znění účinném od 1. 1. 2022 a platí tedy rovněž podle jeho § 10 odst. 4 věta třetí, že *osoba provozující ústavní zařízení má při přijetí dítěte do zařízení povinnost tuto skutečnost ohlásit bez zbytečného odkladu obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu má dítě trvalý pobyt, a není-li tento pobyt znám, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu se nachází zařízení, do kterého bylo dítě přijato*. V případě, že by osoba starší 15 let byla již zaopatřeným dítětem, přísná oznamovací povinnost provozovatele ústavního zařízení se na něj nevztahuje, avšak i zde může jít o děti, na něž se podle § 6 písm. f) zákona o soc.-práv. ochrany dětí sociálně-právní ochrana zaměřuje, protože jde o děti, *které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti* (srov.: nejedná se o „ústavní zařízení“, čili podmínkou není poskytování plného přímého zaopatření, ale pouze „nepřetržitá péče o děti“, sem patří např. i týdenní stacionáře apod.) *nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců*, a to za předpokladu, že „tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí“. Jde-li o nezaopatřené mladistvé v DOZP, platí i zde ust. § 29 odst. 1 zákona o soc.-práv. ochraně dětí, totiž, že *obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje dodržování práv dítěte v ústavních zařízeních*, byť zde není stanoven minimální frekvence návštěv ve smyslu odst. 2 cit. ust. Jde-li o zaopatřené mladistvé v DOZP, které však OSPOD vyhodnotí jako děti ohrožené ve smyslu § 6 písm. f), poskytuje jim sociálně-právní ochranu v obecném režimu jako v případě všech ostatních dětí, zařazených v evidenci podle § 54 písm. a) zákona.

PĚSTOUNSKÁ PÉČE

- 1. Nově bude zpráva o průběhu výkonu pěstounské péče předávána také obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v místě trvalého pobytu svěřeného dítěte. Lze tyto zprávy vkládat do spisu Om, do něhož mohou nahlížet rodiče dítěte? Nebo se zprávami nakládat jako s dalšími písemnostmi tvořícími podklad pro pracování spisové dokumentace ve smyslu § 55 odst. 4 stávající podoby zákona SPOD? Tyto zprávy, kromě informací o svěřených dětech, často obsahují informace o pěstunech, jejich vzdělávání, čerpání respitu, biologických dětech pěstouna atd. Máme za to, že tyto informace by neměli mít rodiče dítěte k dispozici.**

Rodiče svěřených dětí informace ohledně pěstounů a jejich rodin většinou mají z rozsudku a/nebo z IPOD. Pokud jde o informace ohledně čerpání respitu nebo vzdělávání pěstounů, nejde o „tajné“ informace, které by rodiče nesměli vědět, ničemu to podle našeho názoru nebrání, pokud je rodiče uvidí ve spise ve zprávě o průběhu výkonu pěstounské péče. Pokud by ve zprávě byly obsaženy informace týkající se vlastních dětí pěstouna či dětí v pěstounské péči, které však vede v evidenci jiný OSPOD, je na individuálním vyhodnocení těchto informací, tedy posouzení o jaké informace se jedná, a zda v konkrétním případě souvisí s výkonem NRP nebo nikoli. Pokud by šlo např. o informaci, že pěstouni řeší výchovné problémy se svým vlastním synem, tak je jednak otázka, proč by se taková informace měla objevit ve zprávě o výkonu PP a za druhé tedy zda by taková informace nepatřila do zvláštní složky spisu. To platí i proto, že „zvláštní složka“, tzn. podklady pro vedení spisové dokumentace, by skutečně měla obsahovat pouze „podklady“, resp. informace, které jsou utajované v tom smyslu, že jde o písemnosti s informacemi o osobě, která upozornila orgán sociálně-právní ochrany na skutečnosti uvedené v § 7 odst. 2, o místu pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem, o osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče před osvojením, nebo o místě pobytu takového dítěte (rozhodl-li soud o utajení osvojení nebo je-li již výkon rodičovské odpovědnosti pozastaven), nebo záznam nebo protokol o vyjádření dítěte, které bylo učiněno bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.